

EL PAÍS

Quadern 7 oct 2023

De les Gertrudis: un nom de dona que connecta grans noms de la literatura catalana

Quan Rodoreda li va dir a Foix que la nena dels seus poemes és una nena eternament nena i perduda, i alhora una santa en una vitrina amb una corona de nyigui-nyogui.

ENRIC CASASSES

Mercè Rodoreda en una imatge de l'Arxiu Mercè Rodoreda, de l'Institut d'Estudis Catalans.

Arxiu Mercè Rodoreda de l'Ins.

La presència, normal i extraordinària, de Gertrudis presideix la poesia en prosa, o els “versos en prosa”, de [Foix](#), que en el seu conjunt formen idealment el *Diari 1918*, encara que molts dels [poemes](#) s’hagin escrit molt més tard. La figura i el nom de Gertrudis ja apareixen als primers escrits (“tota nua” Gertrudis “xarrupa mel de l’omelic de Filis”, que és una altra dona), i Gertrudis és al centre dels seus dos primers llibres, *Gertrudis* i *KRTU* (de 1927 i 1932). Em fa l’efecte que *KRTU* s’ha d’entendre com una impossibilitat física de pronunciar Gertrudis, com una afàsia del poeta a l’hora de titular aquesta obra.

Després, als llibres que aniran venint, Gertrudis desapareix i ens trobem amb una munió d’altres dones, amb altres noms, o innominades, i ella no torna a sorgir fins al text

prologal de les *Cròniques de l'ultrason*, del 1985 (últim seu llibre), quan descriu un viatge a Horta (en tartana i per camins de fang, o sigui que podem pensar que el devia fer el 1918) amb una Gertrudis que Foix converteix, trobadorescament, en una mena de patrona dels poetes, quan li fa una exaltada proclama de teoria artística i poètica, i acaba quasi cridant que els escriptors hem d'escoltar, als Quatre Cantons del carrer de la Creu, i de nits, les veus que parlen “de la Tuies —oh, Tuietes!—, a qui el son i l'ultrason orejaven”. Això de Tuies és una forma reduïda, popular, catalana, de Gertrudis, que no era un nom gaire estrany, tampoc.

Les 97 notes sobre ficcions poncianes (de 1974) són l'únic llibre de poemes o proses de Foix sense dones, és un llibre solter: un únic cop, i encara “més enllà, molt més enllà”, hi podem veure “la parada d'autobusos on Sílvia es palplanta quan la nit germina bagasses cantoneres”, que em deixa amb el dubte de si Sílvia també n'és una.

Al llarg del diari de 1918 no hi trobem poemes d'allò que se'n diu d'amor, però hi passen corrents de voluptuositat, d'erotisme, de desig, d'atracció, de seducció, de festeig, i potser d'amor i desamor i tot. Al llibre *Darrer comunicat* (1970) hi ha un poema de no-amor que, després d'una espectacular pirotècnia imaginativa, acaba: “Què hi puc fer jo, Francesca, què haig de dir, si amb els ulls aclucats ja sé el que escric: No m'omplis més de flors: ja no t'estimo”.

Les veus que parlen de la Tuies, jo les vaig sentir en uns Quatre Cantons alemanys, quan era a Berlín: en una llibreria hi vaig trobar els *Viatges i flors* de Rodoreda en una edició bilingüe alemany-català, i la vaig comprar. Els alemanys troben que el llibre té categoria de llibre de poesia, i que mereix una edició bilingüe. A mi em va anar molt bé per rellegir Rodoreda mentre em feia la il·lusió d'aprendre alemany. La traducció està bé, em penso, l'única pega és allò que fan a voltes els editors, que li canvien el títol i en comptes de traduir una cosa tan senzilla i tan bona com *Viatges i flors*, que és un títol original sense tenir-ne l'aire, li posen el nom d'un dels textos del llibre: ‘Viatge al poble de les nenes perdudes’, i a la portada interior hi afegeixen de subtítol “peces de prosa poètica”.

Últimament els artistes del grup Cabosanroque han fet servir els *Viatges i flors* de Rodoreda com a punt de partida i com a base artística de la peça de teatre expandit (o “instal·lació immersiva”) que ells titulen *Flors i viatges*, i que relliga el món d'aquest llibre amb el mal terrible de la guerra, aprofitant la delicadesa i la violència de l'obra de Rodoreda. Amb això els Cabosanroque completen la trilogia que començava amb *No em va fer Joan Brossa*, ha continuat amb els *Dimonis de Verdaguer*, i ara es tanca amb Rodoreda, fent que les preguntes d'aquests tres artistes ressonin i sonin ara, amb els temes que cremem avui.

El llibre de Rodoreda, com es veu al títol, té dues parts, una de “Viatges a uns quants pobles” i una de “Flors de debò”. El “Viatge al poble de les nenes perdudes” comença dient que no era un poble, era un bosc. Nenes que han sentit la crida d’una flor i han sortit a buscar-la i, en travessar el bosc, el bosc se les ha quedat. Amb faldilleta vermella i camisa de flors, viuen en un bosc de castanyers, cada una amb la seva flor. Una de les nenes, la que du un pom de llessamí, li explica al narrador les seves aventures, i ell s’ofereix per acompanyar-la a casa, però ella prefereix quedar-se, sempre nena, al bosc. I li explica que quan es perd una nena, al seu poble li posen el nom de la nena perduda i la converteixen en patrona. I diu, la nena, amb veu segura de nena: “Compren una nina gran, la vesteixen de santa, li posen una corona de llautó, la fiquen en una vitrina i la van a visitar i a dur-li flors de tant en tant. Jo, em dic Gertrudis”.

Aquesta coma després de “jo” està molt ben posada. Més que no una picada d’ullet de Rodoreda a Foix, sembla que li clavi un cop de colze. Un cop de colze suau, això sí. Però Rodoreda li està dient, a Foix, que la Gertrudis dels seus somnis, o dels seus poemes, és una nena eternament nena i eternament perduda, i alhora una santa de cartó en una vitrina amb una corona de nyigui-nyogui.

Per què Foix es va quedar amb aquest nom de Gertrudis? Les Gertrudis de la història no quadren amb la de Foix, que no és cap valquíria ni cap santa Gertrudis mística alemanya, ni la santa Gertrudis flamenca patrona dels caminants. La Gertrudis moderna, Gertrude Stein, escriptora sense comes, no té res en comú amb la sarrianenca, la que diu que sa mare diria que això que escriu Foix són “estranyeses”. Jo m’imagino que devia ser la muller d’en Pascual, d’*El nuevo Pascual o la prostitución*, que es diu Gertrudis, la que va infectar el cervell del Foix adolescent. Aquesta novel·la filosòfica de Don Augusto de Altozanos (pseudònim d’un Francesc Pujols de 22 anys), impresa el 1906 a Barcelona, ja avisa a la primera pàgina que si la llegeixes has de procurar que no et vegin, i jo m’afiguro un Foix de dotze o tretze anys, amagat rere uns sacs de farina, llegint. Llegint les frustracions i les impotències de Pascual amb les dones en general i en concret amb Gertrudis.